

<https://doi.org/10.31891/PT-2024-3-15>

УДК 376.011.3-051

Наталія СУРГУНД

кандидат психологічних наук, доцент,
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-6724-4235>

e-mail: surhundn@khmnu.edu.ua

Вікторія ДРИГУЛА

здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти,
Хмельницький національний університет
e-mail: vikasinchishina9@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРУ

Стаття присвячена темі розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру, в ній узагальнено рекомендації для батьків та педагогів, а також результати досліджень у цій сфері. Стаття може бути корисною для всіх, хто працює з дітьми з аутизмом або має таких дітей в сім'ї.

Особливості розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру є досить важливою темою для вивчення. Діти з аутизмом можуть мати унікальні потреби та вимоги у розвитку мовлення та спілкування. Важливо розуміти, що для цих дітей комунікація може бути складнішою, але з відповідною підтримкою вони можуть досягати значних успіхів у цій сфері. Застосування методів розвитку комунікативних навичок, таких як природні методи спілкування, позитивне підкріплення та використання різних комунікаційних засобів, може бути вельми корисним для дітей з аутизмом. Більше того, ранній початок розвитку комунікативних навичок і доступ до спеціалізованої допомоги може значно покращити якість життя цих дітей і допомогти їм успішно інтегруватися в суспільство.

Ключові слова: розлади аутистичного спектру, комунікативні навички, розвиток комунікації, альтернативні методи комунікації, психологічна допомога.

Natalia SURGUND, Viktoriya DRYHULA

Khmelnytskyi National University

FEATURES OF THE DEVELOPMENT OF COMMUNICATION SKILLS IN CHILDREN WITH DISORDERS ON THE AUTISM SPECTRUM

An article devoted to this topic may contain useful information about methods of developing communication skills in children with autism spectrum disorders, recommendations for parents and teachers, as well as research results in this area. This information can be important for anyone who works with children with autism or has such children in the family.

Features of the development of communication skills in children with autism spectrum disorders is a very important topic for study. Such children cannot properly use visual contact, facial expressions and gestures to coordinate social interactions, and cannot build relationships with peers. They lack social and emotional dependence, lack of shared interest in

communicating with other people, relative inability to start or maintain a conversation at any stage of language development, ambiguity of imitation, or complete lack of imitation, inability to reflect, etc.

Children with autism may have unique needs and requirements in the development of speech and communication. It is important to understand that communication may be more difficult for these children, but with appropriate support they can make significant progress in this area.

To solve this problem, it is necessary to develop a step-by-step action plan, in which the communicative activity of a child with autism spectrum disorders will gradually develop, in various simulated and natural situations, and will continue in the child's daily activities.

Using techniques to develop communication skills, such as natural communication methods, positive reinforcement, and the use of different communication tools (such as communicators or assistive communication devices), can be very helpful for children with autism. Moreover, early development of communication skills and access to specialized care can significantly improve the quality of life of these children and help them successfully integrate into society.

Key words: autism spectrum disorders, communication skills, communication development, alternative methods of communication, psychological assistance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

На сьогоднішній день актуальність питання розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру є надзвичайно висока. Адже майже кожна така дитина має проблеми зі встановленням ефективного способу спілкування, особливостями сприйняття і реакцією на певні стимули. Дітям з аутизмом може бути складно виявляти емоції, розуміти непрямі висловлювання або встановлювати контакт з іншими людьми. Це може призводити до відчуття відчуженості та затримок у соціальному розвитку. Одним з підходів до вирішення цієї проблеми є створення спеціалізованих програм та методик, спрямованих на розвиток комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру [12]. Важливо враховувати індивідуальні потреби кожної дитини і створити безпечне та підтримуюче середовище для їхнього розвитку. Також важливо залучати батьків та вчителів до процесу навчання, щоб підтримувати дітей на всіх етапах їхнього розвитку [8].

Розвиток комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру є складним процесом, який вимагає індивідуального підходу та терпіння. Важливо розуміти, що кожна дитина з аутизмом унікальна, тому потрібно працювати з нею індивідуально, дотримуючись її потреб і можливостей. Успішний розвиток комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру потребує терпіння, підтримки та постійного навчання [6].

Аналіз досліджень та публікацій

Дослідженнями проблематики розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру займалися такі вчені, як: Н. Базима [2], Р. Бобир, Е. Галкіна, Є. Малихіна, С. Грабовська, Т. Скрипник, К. Островська, Н. Лаврентьєва, В. Хаустов, Д. Шульженко [15], В. Тарасун та іноземні фахівці: I. Koegel, M. O'Dell тощо [4].

Формулювання цілей статті

Метою статті є теоретичний огляд розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру.

Для досягнення поставленої мети ми провели детальний огляд опублікованих психологічних робіт на цю тему.

Виклад основного матеріалу

Діти з розладами аутистичного спектру потребують індивідуальної освіти або мають навчатися в інклюзивних, але невеликих класах. При вихованні таких дітей часто використовують наочні засоби: схеми, зрозумілі плакати, інструкції, спеціальні розклади. Це дозволяє дітям з РАС адаптуватися до навколишнього простору та краще орієнтуватися як у просторі, так і під час навчальної діяльності [5].

Комунікативна функція одна з основних функцій спілкування з дітьми з розладами аутистичного спектру. Проявляється вона у взаємному обміні інформацією між партнерами, передачі та отриманні знань, думок, почуттів і пропозицій на різні теми. Комунікація – це процес передачі значущої інформації, її емоційного та інтелектуального змісту від однієї особи до іншої [10].

На сьогоднішній день розлади спектру є поширеною проблемою у дітей і характеризуються в основному розладами формування спілкування. Типовими помилками спілкування у дітей з розладами спектру можна назвати наступне: вибірковість контакту з людьми, стереотипність форми поведінки та спілкування, поганий розвиток добровільної організації, чутливість і закриті стосунки, вони не вміють спілкуватися мовою та ефективно вести діалог з оточенням тощо [1].

Дуже важливо забезпечити ефективну корекційну діяльність дітей з розладами аутистичного спектру. Більш успішною буде корекційна робота із дітьми з аутизмом, яка проводиться групою спеціалістів: психіатрів, неврологів, психологів, нейропсихологів, дефектологів, логопедів і звичайно батьків.

Забезпечуючи комплексну підтримку та належні умови для дітей з РАС, доцільно дотримуватися таких принципів:

- ✓ реалізація комплексних психопедагогічних та медико-соціальних корекційних підходів;
- ✓ інтегративна спрямованість корекційного процесу в поєднанні з професіоналізацією допомоги;
- ✓ продовження корекційної роботи в усіх вікових групах;
- ✓ врахування інтересів дитини з розладами аутистичного спектру при виборі спеціалістом методичного підходу;
- ✓ на початкових етапах корекція індивідуальна, поступово переходячи до групового стилю роботи;
- ✓ активна та систематична робота з сім'єю дитини [13].

Метою комплексної допомоги є інтеграція дітей з розладами аутистичного спектру у відповідне освітнє середовище та суспільство.

Найефективніший спосіб розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру – це гра. Дуже цікаві є ігри, якими можуть насолоджуватися і дорослі. Завдяки таким іграм у дітей розвиваються мислення та навички спілкування [7].

Варто також зазначити, що для більш ефективного розвитку соціально-комунікативної, емоційно-афективної, сенсорно-поведінкової систем та комунікативно-мовних функцій дітей важливо залучати батьків до співпраці [3]. Для батьків, які хочуть гармонізувати стосунки з дітьми, навчити їх правильно оцінювати себе та будувати добрі стосунки з іншими людьми є такі форми організації роботи як:

- ✓ спільні творчі завдання в дома;
- ✓ відкриті заняття з елементами ігрової діяльності;
- ✓ спільні тематичні бесіди на теми що цікавлять батьків;
- ✓ індивідуальні бесіди і домашні завдання з виконання знайомих для дітей вправ та ігор;
- ✓ оформлення стендів, проведення спільних робіт, з конкурсами для свята, спільне чаювання [11].

Активізація комунікативних стосунків у дітей з розладами аутистичного спектру через організацію ігрової діяльності відбувається за такими напрямками:

1. Розвиток емоційно-афективної сфери.
2. Формування самосвідомості і позитивного самосприйняття.
3. Освоєння соціально-комунікативних умінь і навичок у соціально організованій спільній діяльності.

4. Поступовий перехід від самостійної гри до гри в колективі / групі.

5. Від гри в малій групі однолітків до гри в групі п'яти-семи людей, рольові позиції яких різні (рівноправність, підпорядкування, управління).

6. Від створення в грі драматизації простого «типового» образу до втілення цілісного образу, в якому поєднуються емоції, настрої, стану героя, їх зміна [16].

У результаті такої роботи діти з розладами аутистичного спектру почувуються комфортніше, стають розкутими, мають більше свободи у спілкуванні з однолітками та дорослими, розвивають емоційну та вольову сфери. У них покращується моторика та координація рухів, розвивається колективне почуття. Вони починають усвідомлювати свою успішність і важливість своєї діяльності, починають розрізняти, що таке добре, а що погано.

Участь у таких презентаціях приносить дітям радість, викликає сильний інтерес і захоплює [14].

Проте необхідно пам'ятати, що ефективне навчання та розвиток дітей з РАС, формування комунікативних умінь і компетенцій значною мірою залежить від професійної компетентності педагогів, залучених до освітнього процесу [9].

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

У результаті аналізу наукових джерел, які стосуються нашого дослідження, ми з'ясували, що порушення розвитку комунікативних навичок є чи не найбільшою проблемою для дітей з розладами аутистичного спектру.

Комунікативні труднощі у цієї групи дітей не обмежуються лише мовними компонентами, а охоплюють всю систему спілкування, тому ускладнюються міжособистісні стосунки, що негативно позначається на психічному розвитку дітей.

Порушення комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру включають: труднощі у встановленні контакту з іншими, зниження потреби в спілкуванні, відсутність інтересу до контакту, дезорієнтація в ситуаціях спілкування, негативізм, відсутність форми спілкування, зниження мовної активності.

Основним нашим завданням є допомога у розвитку комунікативних навичок. В подальшій нашій роботі є розробка корекційної програми, в якій буде враховано особливості та рівень

розвитку комунікативних навичок у дітей з розладами аутистичного спектру.

Література

1. Базима Н.В. Особливості невербальної та вербальної комунікації у дітей з аутизмом. Логопедія. 2013. №4. С. 3-8.
2. Базима Н.В. Особливості протікання етапів мовленнєвої діяльності у дітей з аутистичними порушеннями. Актуальні питання корекційної освіти. Вип. 3, 2012. С. 290-297.
3. Базима Н.В. Формування мовленнєвої активності у дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.03. Київ, 2014. 22 с.
4. Бочелюк В.Й., Панов М.С., Позднякова О.Л., Турубарова А.В. Аутологія: навчально-методичний посібник. Запоріжжя : Видавництво КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, 2023. 324 с.
5. Вітюк В.С., Тарасюк Л.О. Розвиток мовлення дітей з аутизмом як запорука подальшого навчання у школі. Педагогічний часопис Волині. 2016. № 1. С. 75-81.
6. Гладун Т.О. Розвиток соціальності дітей з розладами аутичного спектру: соціально-педагогічний дискурс проблеми. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. №8. С. 294-302.
7. Зайченко Г.Д. Формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектра шляхом використання ігрових прийомів. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2013. Вип. 4(2). С. 122-131.
8. Коваль Ю.В., Гладуш В.А. Розвиток комунікативних умінь у дітей з РАС. Науковий вісник УМО. 2021. № 1.
9. Коломоєць, Т.Г. Розвиток мовлення дітей із аутизмом сучасними дидактичними засобами. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : науковий журнал. Суми : СумДПУ ім. А.С.Макаренка, 2020. № 8 (102). С. 27-40.
10. Кононова М.М., Єланська Д.В. Особливості формування комунікативних навичок у старших дошкільників з розладами аутистичного спектра: навчально-методичний посібник. Полтава : ПНПУ імені В.Г.Короленка. 2020. 75 с.
11. Куценко Т.О. Використання допоміжної альтернативної комунікації при навчанні дітей з розладами аутичного

спектра. Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови. 2013. Вип. 4 (2). С. 209-218.

12. Островська К.О., Качмарик Х.В., Дробіт Л.Р. Основи діагностики дітей з розладами аутистичного спектра : навчальний посібник.. Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2017. 124 с.

13. Рибак Ю.В., Мурашук О.М. Корекційно-розвивальна робота із формування комунікативної компетенції засобами альтернативної комунікації з дітьми із розладам спектру аутизму. Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Серія : Соціально-педагогічна. 2013. Вип. 23(3). С. 241-248.

14. Скрипник Т.В. Феноменологія аутизму: монографія. Київ : Фенікс. 2010. 320 с.

15. Шульженко Д.І. Основи психологічної корекції аутистичних порушень у дітей. Київ : Слово, 2009. 381 с.

16. Юнусова А. А. Бессонова Є.М. Гра як засіб розвитку комунікативних навичок дітей з розладами аутичного спектра. Дитина з особливими потребами. 2016. № 1. С. 7-9.

References

1. Bazyma N.V. Osoblyvosti neverbalnoi ta verbalnoi komynikatsii ditei z aytuzmom. Logopedia. 2013. №4. S. 3-8.

2. Bazyma N.V. Osoblyvosti protikannia etapiv movlennevoi dialnosti y ditey z autustuchnymu porycheniamy. Aktualni pytannia korektsiinoi osvity Vup.3, 2021 S. 290-297.

3. Bazyma N.V. Formuvania movlennevoi aktuvnosti y ditey z autustuchnymu porycheniamy starchygo dochkilnogo viku: avtofef. dus. na zdobuttia nauk. stypenia kand. ped. nauk : 13.00.03. Kyiv, 2014. 22 s.

4. Bochelyk V.I., Panov M.S., Pozdniakova O. L., Tyrybarova A. B. Aytologia: navchalno-metodychnyi posibnyk. Zaporiggiya: Vydavnytstvo KZVO «Chortytska natsionalna navchalno-reabilitatsiina academia» Zaporizkoi oblasnoi rady, 2023. 324 s.

5. Vituk V. S., Tarasuk L. O. Rozvytok movlennia ditey z autizmom yak zaporuka podalchogo navchannia u chkoli. Pedagogichnyi chasopys Volyni. 2016. № 1. S. 75-81.

6. Gladun T. O. Rozvytok sotsialnyh ditey z rozladamy autustuchnogo spektru: sotsialno-pedagogichnyi dyskurs problem. Pedagogichni nauki: teoria, istoria, innovatsiini tehnologii. 2015. №8. S. 294-302.

7. Zaychenko G. D. Formuvania komunikatyvnyh navychok y ditey z rozladamy autustuchnogo spektru chlahom vykorystannia igrovyyh pryomiv. Osvita osib z osoblyvymy potrebamy: chliahy rozbudovy. 2013. Vup. 4(2). S. 122-131.

8. Koval Y. V., Gladuch V. A. Rozvytok komunikativnyh umin u ditei z RAS. Naukovyy visnyk UMO. 2021. № 1.

9. Kolomoets T.G. Rozvytok movlennia ditey iz aytuzmom suchasnymy dydaktychnymy zasobamy. Pedagogichni nauki: teoria, istoria, innovatsiini tehnologii: naykovyy gyrnal. Sumy: SumDPU im. A. S. Makarenka, 2020. № 8 (102). S. 27-40.

10. Kononova M. M., Ielancka D. V. Osonlyvosti formuvania komunikatyvnyh navychok u starchyh dochkilnykiv z rozladamy autystychnogo spectru: navchalno-metodychnyy posibnyk. Poltava: PNPi imeni B. G. Korolenka. 2020. 75 s.
11. Kutsenko T.O. Vykorystannya dopomignoi alternatyvnoi komunikatsii pry navchani ditey z RAS. Osvita osib z osoblyvymy potrebamu: shlahu rozbudovy. 2013. Vup. 4 (2). S. 209-218.
12. Ostrovska K. O., Kachmaryk H. B., Drobit L. R., Osnovy diagnostyky ditey z rozladamy autystychnogo spectru: navchalnyy posibnyk. 2017. Lviv: Vydavnytskyy tsentr LNU imeni Ivana Franka. 124 s.
13. Rybak U. V., Murachyk O. M. Korektsiyno-rozvyvalna robota iz formuvannia komynikatyvnoi kompetentsii zasobamy alternatyvnoi komynicatsii z ditmy iz rozladom spectru aytizmy. Zbirnik naykovykh prats Kam'yanets-Podilskogo nationalnogo universytety imeni Ivana Ogiienka. Seria: Cotsialno-pedagogichna. 2013. Vyp. 23(3). S. 241-248.
14. Skrypnyk T. V. Fenomenologia aytizmy: monografia. Kyiv: Feniks. 2010. 320 s.
15. Shylgenco D. I. Osnovy psyhylogichnoi korektsii aytystychnykh poruchen u ditey. Kyiv: Slovo, 2009. 381 c.
16. Unusova A. A., Beconova E. M. Gra yak zasib rozvutcu komunikatyvnyh navychok ditey z rozladamy aytystychnogo spektru. Dytna z osoblyvymy potrebamy. 2016. № 1. S. 7-9.